

Олександр ВОЛОЩУК

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології та спеціальних галузей
історичних наук Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка*

ВПЛИВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА КАРТУ ЄВРОПИ: РОЗПАД ІМПЕРІЙ ТА ФОРМУВАННЯ НОВИХ ДЕРЖАВ

Перша світова війна докорінно змінила карту Європи, призвівши до краху старих імперій та утворення нових держав. Наслідки війни стали визначальними для геополітичного ландшафту континенту, адже зникнення кількох імперій і поява нових національних держав створили передумови для тривалих змін у політиці, економіці й міжнародних відносинах.

Після завершення Першої світової війни Європа втратила чотири великі імперії: російську, Австро-Угорську, Німецьку та Османську. Цей розпад кардинально змінив баланс сил на континенті й відкрив шлях для створення незалежних національних держав.

Розпад російської імперії був одним із найважливіших наслідків Першої світової війни та революційних подій початку ХХ ст., які докорінно змінили політичний лад і етнополітичну карту Східної Європи та Азії. Однак російська імперія, яка напередодні війни охоплювала величезні території з різними етносами та культурами, внаслідок військових поразок, економічної кризи, національних рухів та революційних процесів почала втрачати контроль над своїми володіннями і врешті зазнала розпаду.

Передумовою розпаду стала соціально-економічна криза імперії. Перед війною російська імперія залишалася аграрно орієнтованою країною з нерівномірним економічним розвитком, що було значним відставанням від індустріальних держав Заходу. Масове зубожіння, невдоволення селянства, і слабкий розвиток робітничого класу підживлювали соціальні протиріччя.

Також значно вплинули на розпад національні рухи. У складі імперії знаходилися безліч народів, які прагнули до автономії або незалежності. Українці, фіни, поляки, балтійські народи та інші вимагали самостійності, і національні рухи посилювалися через поразки на фронті та слабкість центральної влади.

Крім того, Перша світова війна показала слабкість царського уряду, який не зміг забезпечити армію та тил необхідними ресурсами, що призвело до масових втрат і дезертирства. Це підірвало легітимність царської влади й активізувало опозиційні сили.

У лютому (березні за новим стилем) 1917 р. масові протести в Петрограді проти економічних труднощів і війни переросли в Лютневу революцію. Микола II зрікся престолу, і імперія стала республікою під управлінням Тимчасового уряду, але він не зміг ефективно керувати країною. У жовтні (листопаді) 1917 року більшовики на чолі з Володимиром Леніним захопили владу, поваливши Тимчасовий уряд. Вони оголосили новий уряд – Раду Народних Комісарів, який почав переговори з Німеччиною про вихід з війни. Ця революція поклала початок громадянській війні між різними політичними та національними угрупованнями.

У ході революційних подій і громадянської війни різні народи почали проголошувати незалежність. Фінляндія проголосила незалежність у грудні 1917 р., Литва, Латвія та Естонія – у 1918 р. Україна також проголосила незалежність як УНР (Українська Народна Республіка), хоча її існування ускладнювалося боротьбою з більшовиками.

Розпад російської імперії призвів до трансформації її структури і підвів росію до створення нового державного утворення – СРСР, яке, хоч і було формально федерацією, але на практиці залишалося централізованою державою під владою

комуністичної партії. Розпад російської імперії значно змінив політичну карту Європи і став одним з вирішальних чинників у формуванні міжвоєнної міжнародної системи, яка згодом, під впливом Другої світової війни, зазнала чергових змін. Не витримала напруги світової війни і багатонаціональна Австро-Угорська імперія. Після поразки у 1918 р. розпалася на кілька національних держав. Було утворено незалежні Австрію, Угорщину, Чехословаччину і Югославію. Національні рухи різних етнічних груп, які довгий час відчували дискримінацію, активізувалися, і мирні договори після війни легітимізували їхню незалежність. Також Польща відновила свою державність, включивши частини територій, які раніше належали Австро-Угорщині.

Німецька імперія також зазнала краху. Після поразки у війні кайзер Вільгельм II зрікся престолу, і Німеччина була проголошена республікою. Згідно з Версальським договором 1919 року, Німеччина втратила частину своїх територій: Ельзас і Лотарингія були повернуті Франції, а Польща отримала частину територій на сході Німеччини, зокрема Познань та частину Східної Пруссії. Також Німеччина була позбавлена своїх колоній і зобов'язана сплачувати репарації, що призвело до економічного занепаду та політичної нестабільності в країні. Війна вплинула і на Османську імперію, яка остаточно розпалася після Першої світової війни. Її території на Близькому Сході були розділені між країнами-переможцями (Францією та Великою Британією), зокрема Сирія, Ліван, Палестина та Ірак перейшли під їхній мандат. У 1923 році з залишків Османської імперії постала Турецька республіка, яка модернізувалася та відмовилася від старих імперських традицій.

Розпад імперій і підписання Версальсько-Вашингтонської системи договорів у 1919–1923 рр. призвели до утворення кількох нових держав і перерозподілу територій. Нові держави часто формувалися за національною ознакою, що дозволило багатьом народам реалізувати своє право на самовизначення.

Після 123 років поділів між Австро-Угорщиною, Пруссією та російською імперією Польща відновила свою незалежність. Польська держава отримала значну частину колишніх територій Пруссії, росії та Австро-Угорщини. Чехословаччина була створена з територій, які раніше належали Австро-Угорщині, Чехословаччина стала домівкою для чехів і словаків. Незалежність цієї країни також була легітимізована мирними договорами, хоча згодом чехословацька єдність стикнулася з етнічними протиріччями всередині країни.

Також було створено Королівство Сербів, Хорватів і Словенців (згодом Югославія), яке об'єднало південних слов'ян під одним прапором. Проте Югославія мала внутрішні протиріччя, зумовлені етнічною різноманітністю та різницею релігійних і культурних традицій. Окремо слід згадати балтійські держави. Естонія, Латвія і Литва проголосили незалежність від росії після революційних подій. Ці держави отримали міжнародне визнання та зберегли незалежність до окупації СРСР у 1940 р. Крім того, після століть перебування під владою Швеції та росії, Фінляндія проголосила незалежність від росії під час революції 1917 р. Вона здобула міжнародне визнання як незалежна держава.

Перша світова війна і пов'язані з нею геополітичні зміни призвели до поширення націоналізму та ідеї самовизначення народів. Нові держави стикнулися з труднощами побудови стабільної політичної системи, що створило підґрунтя для конфліктів. Наприклад, Польща й Чехословаччина мали територіальні суперечки із сусідами, а Югославія зазнавала внутрішньої напруженості через етнічні конфлікти. Версальський мирний договір і мирна система в цілому створили нестабільність, яка згодом призвела до Другої світової війни. Деякі держави, зокрема Німеччина, вважали умови договору принизливими, а це підживлювало реваншистські настрої та бажання переглянути встановлені кордони.

Перша світова війна докорінно змінила карту Європи, спричинивши розпад імперій і виникнення нових національних держав. Цей процес мав глибокі політичні та соціальні наслідки, що вплинули на майбутню історію континенту, посилили національні рухи та заклали підвалини для нових конфліктів у Європі.

Список використаних джерел

1. Реєнт О. П. Перша світова війна і Україна. Перша світова війна (Велика війна) // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – К. : Наукова думка, 2011. – Т. 8 : Па – Прик. – С. 162.
2. Велика війна 1914–1918: витоки, характер, наслідки: монографія / наук. ред. С. С. Трояна. – Київ: Кондор, 2018. – 536 с.
3. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України ; упоряд. Олександр Реєнт; [редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.]. У 2 т. Київ: Кліо, 2013–2015.
4. Перша світова війна і революції: вектори соціокультурних трансформацій : колектив. монографія / [С.С. Троян, С.Й. Бобилева, Н.В. Венгер та ін.] ; наук. ред. д.і.н., проф. С.С. Трояна. Київ : Кондор, 2017.
5. Bürgschwentner J., Egger M., Barth-Scalmani G. Other Fronts, Other Wars?: First World War Studies on the Eve of the Centennial. Brill Academic Publishers, 2014.
6. Hart P. The Great War: A Combat History of the First World War. Oxford University Press, USA, 2013.
7. Jonas M. Scandinavia and the Great Powers in the First World War. Bloomsbury Academic, 2019.
8. Landscapes of the First World War. [Ed. by S. Daly, M. Salvante V. Wilcox]. L: Palgrave Macmillan, 2018.
9. Leonhard J. Pandora's Box: A History of the First World War. Harvard University Press, 2018.
10. Madigan E., Reuveni G. The Jewish Experience of the First World War. Palgrave Macmillan UK, 2019.
11. Refugees in the era of the Great War. / [Ed. by P. Gatrell, L. Zhvanko]. Manchester: Manchester University Press, 2017.
12. Storey W. K. The First World War: A Concise Global History. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2009.
13. The Cambridge History of the First World War. Vol. 1. Global War. [Ed. by J. Winter]. Cambridge University Press, 2014.
14. Vratislav Preclík. Masaryk a legie (Masaryk and legions), váz. kniha, 219 pages, first issue vydalo nakladatelství Paris Karviná, Žižkova 2379 (734 01 Karvina, Czech Republic) ve spolupráci s Masarykovým demokratickým hnutím (Masaryk Democratic Movement, Prague), 2019, ISBN 978-80-87173-47-3, site 8-34, 36-39, 41-42, 106–107, 111–112, 124–125, 128, 129, 132, 140–148, 184–215.